

**А. В. Андрющенко,**  
кандидат біологічних наук

УДК 347.77:633

**В. М. Ткаченко,**  
кандидат сільськогосподарських наук  
Український інститут експертизи сортів рослин

# Про необхідність перегляду Методики державного випробування сортів рослин на придатність до поширення в Україні

В статті розглянуто основні причини та обґрунтовано зміни, через які слід періодично перевидавати методичні матеріали стосовно проведення експертизи сортів рослин на придатність їхнього поширення в Україні.

## Ключові слова:

методика, експертиза, сорти рослин, ознаки, оцінка, видання.

Будь-які нормативно-правові документи (закони, стандарти, словники, а, поготів, методики) потребують систематичного вдосконалення, перегляду, перезатвердження тощо через зміну чи удосконалення термінології, вимог, технологій, поклику часу, нарешті. Саме цей перелік змін і змусив створити національну Методику державного випробування сортів рослин на придатність до поширення в Україні (Загальна частина). Вперше українською мовою методику було видано у 2000 р. (1500 примірників). Звичайно, за основу було взято методику Державної комісії з сортовипробування сільськогосподарських культур при Міністерстві сільського господарства СРСР (російською мовою) «Методика государственного сортоиспытания сельскохозяйственных культур». Выпуск первый. Общая часть. – М., 1985, 270 с. Через три роки, отримавши і використавши слушні зауваження і пропозиції щодо удосконален-

ня методики, її було видано у Офіційному бюлетені Державної служби з охорони прав на сорти рослин №1, частина 3, 2003, накладом 800 примірників. Як і ж відмінності національної методики від російського видання?

Насамперед, це те, що вперше Методику видано українською мовою. Цілковито природно – інший авторський колектив брав участь у складанні національної методики.

У розділі 1 «Організація території сортодослідної станції», спираючись на великий обсяг підготовчої роботи (1994-1996 рр.) у мережі ДСДС, викладено підрозділ 1.4 щодо сівозмін, тобто, Методикою передбачено введення подвоєних (потроєних) спеціальних наукових сівозмін для випробування сортів рослин на поширення в Україні (ПСП).

Уведено і обґрунтовано поняття «умовний» стандарт. Методикою дозволено систематичне розміщення сортів, ділянок, повторень. Удосконалено

математичне опрацювання даних (підрозділи 13.1, 13.2).

Відповідно до Закону України Про охорону прав на сорти рослин, сорт нарешті набув статусу продукту інтелектуальної праці та інтелектуальної власності, що і відзначено у Методиці. Уведено новий вид випробувань – експертиза на ВОС. Наразі термін «сортовипробування» замінено на термін «експертиза». Слід відзначити, що Закон № 2986-Ш від 17.01.2002 було переглянуто, до нього були внесені зміни і доповнення від 02.11.2006 р., що також має знайти місце за перегляду і нової редакції Методики, особливо стосовно деяких термінів, а саме: відмінність, замість вирізняльність, володілець, замість власник тощо. Всі кількісні, якісні і псевдоякісні показники (ознаки) сортів оцінюють за 9-тибальною шкалою, тобто гармонізовано з вимогами UPOV (International Union for the protection of new varieties of plants) (Міжнародний Союз з охорони нових сортів рослин),

членом якого наша країна стала у листопаді 1995 р. і зовсім недавно приєдналася до Акта 1991 р. Це означає, що ми повинні охороняти сорти всіх видів рослин, які вирощуються в Україні, тобто близько 500!

Методикою визначено, що заявник повинен постачати насіння на експертизу щорічно.

Базуючись на результатах численних методичних дослідів унесено зміни щодо зменшення площ облікових ділянок, повторень, а відтак, витрат насіння, праці і коштів.

У національній методиці подано тлумачення основних термінів і понять. Уведено розділ 8, в якому розкрито поняття «Післяреєстраційне вивчення сортів» (ПСР). Розроблено спеціальну методику для нього.

Прийнято обчислення тривалості вегетаційного періоду рослин від сівби /садіння до збиральної/споживчої стиглості. З практичної доцільності прийшли до такого формулювання: «період від повних сходів до певної фази стиглості сорту».

Ґрунтуючись на засадах цієї методики, у подальших випусках за групами культур зроблено адекватні зміни. До речі, випуски методик від другого до сьомого включно також потребують перегляду і перегрупування.

Великий обсяг методичного матеріалу (понад третину) у всіх випусках Методики стосується обліків і оцінок щодо стійкості сортів сільськогосподарських видів рослин проти ураження/пошкодження найпоширенішими збудниками хвороб і сільськогосподарськими шкідниками. Не зважаючи на таку увагу цьому питанню, у методиках існують «ножиці» між оцінкою розвитку/поширення хвороб (шкідників) і захисними або

виправляючими заходами. А саме: без максимального виявлення хвороб на інфекційних фонах ми не маємо права взагалі говорити про імунологічну характеристику сорту, а лише констатувати певний (далеко не повний) рівень ураження на певній фазі розвитку рослин, а потім, за потреби, їх захищати, щоби витримати технологію вирощування сорту, близьку до прийнятої у виробництві. Тобто, ми, з одного боку, за природного розвитку хвороб не простежуємо їхнього максимального виявлення, а з другого, проводимо захист рослин із запізненням. У виробництві посіви захищають за розвитку 1 – 5% хвороб. Виходячи з цього, ми надаємо необ'єктивну оцінку сорту: не визначаємо його дійсну сприйнятливість, а провівши захисні заходи із запізненням, не повністю використовуємо можливості захисту. Виявляється, що ми припускаємось подвійної помилки, характеризуємо сорт: не надаємо йому об'єктивної оцінки імунологічної і не знаємо, яку ж дійсну врожайність він може забезпечити.

Взагалі-то імунологічну оцінку сортам мають надавати фахівці з використанням інфекційних фонів, за спеціальними методиками. Ця робота виконується на етапах селекції, що передують передачі сорту на державну науково-технічну експертизу чи реєстрацію. Відповідно до критеріїв заборони сортів до поширення в Україні сорт, стійкість якого нижче 5-ти балів, не приймається на експертизу чи реєстрацію.

Позитивним (за методикою) у наданні кінцевої імунологічної оцінки сорту є те, що до заключного звіту вводять максимальні значення з масиву даних (місця і роки експертизи). Тобто, якщо

хоч би одного року з 3-х років проведення експертизи, в якомусь одному місці сорт уразився найбільше – це і було б остаточною характеристикою його стійкості, яка виводиться через ступінь ураження (поширення) (див. Класифікацію ураження (пошкодження) с.-г. видів...).

### **Класифікація ураження (пошкодження) сільськогосподарських видів рослин за проведення науково-технічної експертизи сортів**

#### **Інфекційні класи:**

- 1 – інфекція відсутня або дуже слабка, відповідає 1 балу;
- 2 – слабка (5-10%), відповідає 3 балам;
- 3 – середня (11-35%), відповідає 5 балам;
- 4 – сильна (26-50%), відповідає 7 балам;
- 5 – дуже сильна (>50%), відповідає 9 балам.

#### **Класи пошкодження:**

- 1 – пошкодження відсутнє або дуже слабе, відповідає 1 балу;
- 2 – слабе (10-30%), відповідає 3 балам;
- 3 – середнє (31-50%), відповідає 5 балам;
- 4 – сильне (51-70%), відповідає 7 балам;
- 5 – дуже сильне (>70%), відповідає 9 балам.

**Примітка.** Показники стійкості до шкідливих організмів, несприятливих погодних умов, вилягання, ламкості колоса тощо, висвітлено у відповідних випусках (2 – 6) Методики за групами видів рослин і оцінюють також за 9-тибальною шкалою, але при цьому бал 9 надають вищому ступеню стійкості, тобто за найменшого бала ураження/пошкодження.

Підсумовуючи вищевикладене, можливі наступні **ВИСНОВКИ:**

Будь-які нормативно-правові документи (закони, стандарти, словники, довідники а, поготів, Методики) потребують систематичного вдосконалення, перегляду і перевидання.

*Підґрунтям для перевидання методик може бути зміна мети, термінології, вимог, технологій, машин, устаткування тощо.*

*Існують достатньо аргументовані об'єктивні причини, які вимагають чергового перегляду і перевидання Методик державного випробування*

*сортів рослин на придатність до поширення в Україні (перший – сьомий випуски). У новій редакції «державне випробування» потребує заміни на «державну науково-технічну (кваліфікаційну) експертизу», «вирізняльність» на «відмінність» тощо.*

#### ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. «Методика государственного сортоиспытания сельскохозяйственных культур». Выпуск первый. Общая часть. – М., 1985. – 270 с.
2. Закон України з охорони прав на сорти рослин № 2986 – Ш (2986-14) від 17.0.2002 з подальшими змінами.
3. Офіційний бюлетень Державної служби з охорони прав на сорти рослин. – К.: Алефа, 2003. – № 1, частина 3. – 200 с.

#### РЕКЛАМА



Приміщення прийому реєстрації, розбору, первинної обробки матеріалу